

- вимагати від дітей повної, виразної відповіді;
- зробити урок захоплюючим, цікавим;
- продумати самостійну роботу учнів.

“Така робота вносить в урок власну творчість учнів, будить дух і підтримує їхню енергію” [3, 151].

Ці вимоги дають можливість визначити, що було потрібно від уроку, що цінувалося в учителів, на що спрямовувалася професійна підготовка майбутнього вчителя.

З іншого боку, виявлялася необхідність загальних знань, тому що урок і підготовка до нього вимагали наявності загальноосвітніх знань із предмету. Зв'язок теорії з практикою в роботі педагогічних курсів здійснювався шляхом поступового переходу від загальних спостережень за дітьми і роботою вчителя, вивчення основ педагогіки з використанням психологічних знань, вивчення методів роботи вчителя, виконання чергувань у початковому училищі і виконання всіх обов'язків учителя початкової школи.

Отже, у процесі проведення педагогічної практики можна було спостерігати велику роль загальноосвітньої, загальнопедагогічної і практичної підготовки майбутніх учителів до їхньої майбутньої діяльності.

У період педагогічної практики курсисти застосовували в єдності теоретичні, психолого-педагогічні і загальноосвітні знання. Без цього неможливо було не тільки спостерігати урок, але й аналізувати його з науково-практичної позиції. При аналізі занять курсистів у школі їхні загальноосвітні вміння (порівняння, аналіз, синтез) поступово наповнювалися педагогічним змістом, здобували професійну спрямованість. У результаті цього деякі загальноосвітні вміння ставали компонентами професійної підготовки. Саме тут загальні знання поступово переходили у професійні. Перехід загальноосвітнього знання в професійне здійснювався через педагогічну практику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ветошкин М. Министерские проекты подготовки народных учителей //Русская школа. — 1909. — №12. — 29 с.
2. Ганелин Ш. И. Очерки по истории среднего образования в России во второй половине XIX века. — Л., 1947. — 252 с.
3. Демков М. И. Начальная народная школа, ее история, дидактика и методика. — М., 1911. — 149 с.
4. Демков М. И. Уроки в народной школе. Краткое методическое руководство с рядом примерных уроков для народных учителей и учительниц. — М., Пг.: изд. А. С. Панафидиной, 1915. — 155 с.
5. Доклад Саратовской земской управы о двухлетних женских педагогических курсах в Саратове.- Саратов, 1911. — 40 с.
6. Оренбургские педагогические курсы. Для приготовления учителей и учительниц народных училищ. 2-ое изд. Уфа, 1913. — 43 с.
7. Пирогов Н. И. О подготовке учителя для уездных и приходских учи-лиц / Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения. — М, 1985. — 166 с.
8. Положение о начальных народных училищах // Журнал министерства народного просвещения. — 1864. — Ч. СХХІІІ. — С. 39–47.
9. Ушинский К. Д. Собрание сочинений: В 2-х т.т. — Т. 2. — М-Л., 1948. — 513 с.
10. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т.т. — Т.1. — М.: Педагогика, 1974. — 135 с.

Інна СТРАЖНИКОВА

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ У ПОГЛЯДАХ ГАЛИЦЬКИХ ПЕДАГОГІВ (1920–1960 РР.)

Стаття присвячена розкриттю особливостей виховання шкільної молоді у поглядах галицьких педагогів міжвоєнного та післявоєнного періодів. Це завдання вважалось тодішньою українською спільнотою найважливішим і найважчим.

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, що враховує національні риси і самобутність українського народу. Тривалий час, у радянський період, вона нехтувалася, заборонялася. Спираючись на національно-виховні традиції, народна

система виховання нині поступово відроджується. Сучасна школа має виховати активних, корисних і свідомих громадян. Вона повинна підготувати молоду людину, котра могла би в майбутньому вести незалежне життя і працювати з користю не лише для себе і ближньої родини, а й для широкої спільноти, суспільства.

Велике значення вихованню шкільної молоді приділяли галицькі педагоги І. Брик, Н. Дорошенко, І. Петрів, М. Пушкар, Я. Титомир, І. Ющишин та ін. Ця проблема пронизувала червоною ниткою всі організаційні системи і навчально-виховні програми в міжвоєнний період. Значну увагу педагоги приділяли передшкільно (дитячі садки, “оселі” — цілодобове перебування в таборі; “півоселі” — перебування тільки вдень), де, будучи під наглядом вчителя, дитина в оточенні своїх однолітків “переводить веселі і милі хвилини та вчиться гарного життя” [4, 232].

Влаштувалися далекі прогулянки за місто, різні забави у місті, купання тощо. Важлива роль приділялася індивідуальній роботі з членами “півосель”, коли кожний, проявляючи свої здібності, інтереси, бажання, приймав участь при підготовці до звіту перед батьками та вихователями. “Діти готовилися показати своїм родичам чи опікунам, як сходить їм час на півоселях і який хосен із них осягнули” [2, 231].

Однак на першому місці було домашнє виховання. Стосовно цього О. Горицвіт писав, що все, що дитина чула і навчилася вдома, має вплив на все життя: “коли она з дому винесла добре виховання, тоді ще і в виховних установах багато скористає, а коли в дома не має ніякого виховання, тоді й виховні установи не зроблять на неї великого впливу” [4, 232].

Розвиваючи цю справу, галицькі педагоги продовжували її в післявоєнний час для українських дітей-емігрантів у місцях нових поселень на Заході. Виховна робота чимало значила не лише для організації дозвілля, а й була покликана виховати дітей в патріотичному дусі. “Півоселі” були спочатку експериментом, але експериментом дуже вдалим. Не так просто виявилось переконати громадськість, насамперед батьків, у доцільності їх заснування і функціонування. Досвідчений організатор “півосель” Іванна Петрів у зв’язку з цим писала: “Кожних десятеро дітей мало свою виховницю й помічницю... В поближких двох школах діти користали безплатно з критих водних басейнів, де діставали кожного дня півгодинні лекції плавання. Харч приносили з дому”. Дуже важливо, що мовою спілкування в “півоселях була рідна українська. І хоча серед дітей були й такі, які не знали її, “по двох тижнях вони вже розуміли приказу виховниць і співали пісеньки разом з усіми” [7, 3].

В 1952 р. у Бельгії І. Петрів зініціювала заснування виховної комісії при Українському науково-освітньому товаристві. Ця комісія мала займатися вихованням дітей, надавати допомогу матерям шляхом їх залучення до участі в курсах, прослуховування доповідей, підготовки рефератів з використанням відповідної літератури. Вона повинна була також координувати роботу жіночих українських організацій у сфері культурно-освітньої діяльності та суспільної опіки. Це свідчить, що питання підготовки батьків, особливо матерів, до виховання дітей (виконання найважливішої своєї функції) постійно турбували галицьку вчительку. За її твердженням, “наші матері мають багато вродженого педагогічного хисту, але не можемо залишитися тільки при вродженому хисті, треба його збагачувати досвідом других і науковими здобутками” [6, 6].

При виховній комісії Світової федерації українських жіночих організацій (СФУЖО)¹ на початку 1960-х рр. у Канаді була створена “Виховна порада”. Її матеріали, що друкувались у газети “Вільне слово”, були спрямовані на допомогу не лише батькам, а й вихователям дитячих садків і “світличок” для дітей дошкільного віку. Рубрика, якою керувала І. Петрів, висвітлювала різноманітні питання організації навчання й виховання українських дітей в еміграції.

На сторінках газети часто порушувалося питання доцільності використання різноманітних методів виховання дітей, наприклад, таких, як стимулювання, нагорода й покарання, розпорядження (вимоги) тощо. Обстоюючи думку, що вимога є важливим методом виховання свідомості дитини, автор рубрики рекомендувала використовувати його розважливо:

¹ СФУЖ О була створена на Жіночому конгресі українок у Філадельфії (США) в 1948 р., де мала свій постійний осередок — “централю”.

“вимога має бути розумною і під силу дитині. Надалі необхідно стежити за виконанням розпорядження: якщо ж дитина його не виконала, то це є її “провина”, а в наслідку приходить кара” [3, 8]. Однак покарання, застерігалось в “порадні”, треба використовувати тактовно й обережно, не дуже часто.

Аналіз матеріалів, вміщених у “Вільному слові” у 1962–1963 рр., дає змогу виокремити проблеми, які найбільше турбували українців-емігрантів (табл. 1).

Усі поради публікувалися без підпису, але редактор І. Петрів не оминала жодної з них і без її “благословення” в номер вони не потрапляли. Лише з 1965 р. у “Виховній порадні” стали вказуватися прізвища “порадників”, щоби зацікавлені батьки могли зробити зауваження чи висловити пропозиції з того чи іншого питання відповідному авторові. Аналіз газети “Вільне слово” підтверджує, що багато рекомендацій батькам дала І. Петрів. Це були відповіді на різні запитання щодо читання українських або англійських книжок дитиною, підготовки до нового шкільного року, із психологічних основ виховання та ін.

У публікаціях рубрики в зазначені роки основну увагу було приділено проблемам національного та родинного виховання, особливостям психічного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей у навчально-виховному процесі, а також освіті молоді й охороні здоров’я.

Таблиця 1

Тематика порад для батьків і вихователів, надрукованих у “Виховній порадні” в 1961–1963 рр.

Українознавство	Освіта молоді	Проблеми виховання	Особливості розвитку дитини	Родинне виховання	Охорона здоров’я
Пісні і наші релігійні почування (1962, ч. 42). Про необхідність закладати школи країнознавства (1962, ч. 49). Як заохочувати дитину до читання української книжки і які з них для цього підбирати? (1963, ч. 41). Матуранти курсів українознавства ім. Григорія Сковороди (1962, 17.ІІІ).	Як переконати дитину, щоб скінчила середню школу і навчалася якогось фаху? (1963, ч. 41). Про видання шкільних підручників (1962, ч. 38).	Як нагороджувати чи карати дитину (1962, ч. 50).	Як поступити з нервовою дитиною (1961). Психіка народу й музика (1962, ч. 44). Перші шкільні роки (1961). Про медичні поради в вихованні хлопців (1963, ч. 30–31). Чи доцільно, щоб учень 12 років опановував за 2 роки матеріал 2–9 класів, ходив на курси українознавства, музику і до Пласту (1962, ч. 38).	Родинне господарство і побут (1963). Обідній стіл і родинні традиції (1963). Роль батьків у виховних завданнях родини (1963, ч. 51–52).	Килим і охорона здоров’я (1963).

Виховання в школі має дати дитині такі відомості й уміння, щоб пристосувати її до тяжких обставин життя, щоб вона у майбутньому могла долати перешкоди й труднощі, які готувало життя. Школа має різні способи, котрі можна використати для реалізації цих цілей. Кожний предмет містить у собі особливі виховні цінності, а на допомогу вчителю можуть прийти ще приклади з реального життя та переживань дітей, що дасть вчителю “багато матеріалу до розбудження у дітей альтруїстичних почувань, пориву до того, що гарне, і заохоти до творчої праці в суспільнім життю” [9, 8]. Однак не лише шкільні дисципліни можна використовувати для виховання, адже в школі є також перерви. Коли вчитель під час перерви проходить поміж учнів, необхідно вільно, без примусу поговорити (з одним учнем або групою), “подати якісь принагідні вказівки і ради, сказати дещо веселого та цікавого, похвалити, ...зганити зле”. Можна організувати гру, яку знають всі діти класу. Насамперед гра дасть

учителів нагоду зблизитися з дитиною, знайти любов до себе, прив'язь і довіру — “се дуже важна річ, бо наколи дитвора полюбить учителя, то він матиме відверту дорогу до її серця” [9, 9]. Крім того, в кожній грі є естетика, виражена гарними рухами, піснями та подіями, і це виробляє почуття єдності, рівності і суспільності. Дитина починає відчувати себе одним малим “звеном”, що як одиниця в широкому світі не значить нічого.

У виховному процесі важливе значення педагога надавали позаурочній роботі. Для посилення виховного впливу шкільних дисциплін І. Брик, Н. Дорошенко, Д. Петрів, І. Петрів та інші популяризували та розвивали ідею використання у навчальному процесі народної школи прогулянок (екскурсій), які тоді поширилися в багатьох школах західноєвропейських країн, зокрема Великобританії, Німеччини, Італії, Бельгії, Чехословаччини, Польщі. Галицькі вчителі були добре обізнані із системою їх організації, вважали такі “прогульки” ефективною формою виховання у дітей любові до природи, рідного краю. Висвітлюючи методику організації і проведення такої форми навчання, І. Петрів звертала увагу переважно на її теоретичний аспект, тоді як Д. Петрів розробляв методику проведення “прогулянок” для конкретних предметів, насамперед природничого циклу [5, 195–200].

І. Петрів закликала ніколи не забувати про головну мету виховання і навчання в галицьких школах — необхідність підготовки для майбутньої України здорових громадян. Гасло “Винесім школу на двір”, на її думку, повинно стати “найновішем кличем у шкільному житті. Простір, повітря, сонце — це найкраще оточення для дитини, а всі з'явища природи й переживання серед цієї природи, — це найкращий конкрет і вчитель” [8, 46]. Можна сказати, це переконання збігається із твердженням В. Сухомлинського про ефективність проведення в початковій школі уроків “під відкритим небом”, що було одним із постулатів екологічного виховання.

Говорячи про необхідність прогулянок не тільки на природу, а й, наприклад, на пошту, в громадські організації або читальні, вчителька попереджає: учнів треба не лише знайомити з тими чи іншими видами праці, а також вчити оцінювати її результати, робити висновки, що повинно вплинути на переконання учасників екскурсії, формування їх громадянської позиції. За переконанням галицьких педагогів, мандрівки відіграють велике значення не тільки для шкільної молоді, а й для всіх людей незалежно від віку, занять і рівня освіти.

“Прогульки” мають різні освітньо-виховні цілі, тому і розрізняються своїм характером. І. Брик класифікував їх так:

Прогулянки-оглядини. Ідемо в музеї, на виставки, взірцеві господарства, читальні, кооперативи, бібліотеки, різні промислові інституції тощо. Там безпосередньо знайомимося із творами людського духу і різноманітними суспільними проявами життя. Такі екскурсії є доповненням освіти, для заспокоєння зацікавленості в будь-якому напрямку, і тоді ініціатива може перейти до учнів.

Прогулянки краєзнавчі й природничі мають більше науковий характер. Обов'язкова присутність провідника, який спочатку розпочинає розмову на конкретну тему залежно від мети прогулянки. У цьому виді екскурсії учасники самостійно оглядають, обмірковують і роблять висновки, однак індивідуальні питання краще вирішувати колективно. Більшу користь принесе “прогулька”, якщо учасники розділяться на групи і більш детально обґрунтують дане їм завдання.

3) Довші прогулянки, метою яких є пізнати красу й історію рідної землі та життя народу. Вони повинні мати відповідного провідника, а учасники — бути належно підготовленими. Відтак мандрівки здійснюються до історичних місць, пам'яток старовини, в гори (Гуцульщину, Бойківщину), на Лемківщину або Поділля. Отримані “знання рідної країни й народу розпалює тривку любов, яка закріплює до праці й творчості”.

4) Табори й “оселі”, де молодь оздоровлюється фізично і духовно. На лоні чудової природи пробуджуються не лише естетичні, а й інтелектуальні та громадські почуття, “се не тільки одна із форм суспільної опіки, але й найкращий ґрунт на дуже інтенсивний виховний вплив”.

5) Прогулянки членів читалень “Просвіти” до сусідів-читалень. Там можна організувати ігри, співи, декламування літературних творів, коротенькі вистави та похвалитися тим, що навчилися; “це добрий спосіб викликати шляхетне суперництво й спонукати до праці” [1, 236].

Таким чином, виховання шкільної молоді займало одне з провідних місць у поглядах галицьких педагогів. Вони відзначали, що виховання дітей у школі кожний учитель повинен підняти на найвищий рівень своєї педагогічно-виховної праці. Найбільш важливим й одночасно найважчим завданням виховання вони вважали творення сильних і добрих характерів, а це є провідною опорою в побудові кращого майбутнього українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брик І. Освітньо-виховне значіння прогульок // Життя і знання. — 1933. — Ч. 7–8.
2. Вакаційні півоселі // Світ дитини. — Львів. — 1920. — 15 вересня.
3. Виховна порада // Вільне слово. — 1963. — 2 березня.
4. Горишвіт О. За домашнє виховання // Рідна школа. — 1939. — Ч. 15–16. — С. 232–234.
5. Науковий доробок українських галицьких педагогів у галузі дидактики: Хрестоматія / Упорядник Т. К. Завгородня. — Івано-Франківськ: Плай, 2002. — 232 с.
6. Петрів І. Важливі завдання напередодні нового навчального року // Вісті. (Бельгія) — 1952. — 15 вересня.
7. Петрів І. Півоселя “Зелений гай” в Торонті // Наша мета. (Канада) — 1965. — 11 вересня.
8. Петрів І. Прогульки в народній школі // Шлях виховання й навчання. — 1933. — Кн. 1. — С. 46–52.
9. Шеремета П. Як використати павзу в школі для великої цілі виховання дітей // Учителське слово. — 1925. — Ч. 7. — С. 8–10.

Оксана ЛІСОВЕЦЬ,
Лілія ПРОЦІВ

ПОСТАТЬ ЖІНКИ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ЖИТТІ ГАЛИЧНИНИ КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті здійснюється гендерний аналіз соціокультурного середовища Галичини кінця ХІХ — початку ХХ століття, простежується роль жінки в громадському та культурно-мистецькому житті краю. Через призму гендерного підходу розглядаються творчі біографії, простежується шлях професійного та особистісного становлення перших в Галичині жінок-митців.

Світові інтеграційні процеси, які відбуваються в політиці, економіці, інформаційному середовищі, в значній мірі вплинули також і на духовну сферу діяльності людини, насамперед освіту, яка в нових гуманітарних умовах набуває інших форм та змісту.

Сучасна українська жінка на рівні з чоловіком має вільний доступ до вищої професійної освіти, до занять наукою, мистецтвом. Саме в галузі мистецької освіти основу педагогічного контингенту складають жінки. Це явище формувалось протягом тривалого часу і має глибокі історичні корені. Проте соціальна роль жінки, повноцінна реалізація її знань, досвіду, особистісного духовного потенціалу є далекими від задекларованих державою положень. Тому особливо актуальним у гуманітарних дослідженнях, зокрема, в роботах з історії мистецької педагогіки, є застосування гендерної методології, що розширить і поглибить знання про предмет дослідження, сприятиме формуванню цілісної наукової картини світу.

Сутність гендерного підходу в історії вітчизняної музичної педагогіки полягає у врахуванні впливу фактора статі на предмет дослідження, що зумовлює формування більш об'єктивної та повної картини становлення та розвитку музично-педагогічної думки та музично-освітньої практики в Україні. У нашому дослідженні гендерний підхід спрямований, перш за все, на з'ясування соціальної ролі жінки в культурно-освітньому середовищі Галичини кінця ХІХ — початку ХХ століття, причин обмеження цієї ролі тим чи іншим видом суспільно корисної діяльності.

Окреслений період в історії вітчизняної освіти тривалий час вважався найменш вивченим. Однак протягом останнього десятиліття активізувались та поглибились дослідження історії української педагогіки, зокрема з позиції сучасного розвитку педагогічної науки розвиток освіти і шкільництва на західноукраїнських землях за часів Австро-Угорщини досліджували Г. Білавич, С. Вдович, Д. Герцюк, Ф. Грицюк, І. Курляк, С. Лаба, З. Нагачевська, Б. Ступарик, І. Цепенда та інші.